

Ranga badawczego zaangażowania i rzetelnej refleksji naukowej wokół pedagogiki, jej subdyscyplin oraz edukacji wielo- i międzykulturowej. Artykuł recenzyjny tomu pod redakcją naukową Ewy Ogrodzkiej-Mazur, Aliny Szczurek-Boruty, Barbary Grabowskiej i Anny Szafrąńskiej: *O tożsamości, kondycji i powinnościach pedagogiki – tradycja i współczesność. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Lewowickiemu z okazji 80. urodzin*¹

Powiedz mi, a zapomnę.

Pokaż – zapamiętam.

Pozwól wziąć udział, a ... wzbudzisz we mnie pragnienie.

Konfucjusz

Przytoczona sentencja filozoficzna przypomina i podkreśla znaczenie zaproszenia do osiągnięcia wspólnych celów, podejmowania i wykonywania zadań w różnych formach oraz zaaranżowania „płaszczyzny obopólnego zrozumienia i porozumienia edukacyjnego na gruncie wzajemności oddziaływań i relacji osobowych” (Kamińska, 2019, s. 37). Stworzona przestrzeń dla osobistego zaangażowania w studiowanie złożoności obiektów zainteresowania pedagogiki, zróżnicowanych obszarów edukacyjnych, podejmowania projektów skoncentrowanych wokół rozmaitych pedagogicznych wątków badawczych i idei humanistycznie zorientowanej edukacji oraz prób poszukiwania rozwiązań problemów naukowych i na polu praktyki edukacyjnej, pomaga wzbudzić zapał i chęci do zainteresowania się, zgłębiania podejmowanych wątków, skłania do orientacji na sprawy edukacji, adekwatnego ich postrze-

¹ Recenzję wydawniczą tej monografii przygotował prof. dr hab. Andrzej Radziejewicz-Winnicki. Została ona zamieszczona w suplemencie zawartym w recenzowanym tomie.

gania i interpretacji, a dodatkowo „obok zaangażowania pojawia się przeciwna do niej potrzeba dystansu popartego refleksją i rozumnym rozeznaniem w obecnych powszechnie propozycjach i możliwościach” (Nowosad i Żelichowska, 2001, s. 264). Podejście takie jest bliskie Profesorowi Tadeuszowi Lewowickiemu – zacnemu Jubilatowi, obdarowanemu recenzowaną w tym miejscu księgą pamiątkową – który wymienione powyżej wątki umieścił w centrum zainteresowań badawczych i który wskazuje, że „współczesna pedagogika (...) mocno akcentuje sprawy podmiotowości, indywidualnego traktowania podmiotów edukacji, unikatowości procesów edukacyjnych i rozwoju poszczególnych jednostek” (Lewowicki, 2013, s. 20), a także ekspozuje „kształtowanie postaw i świata wartości, osobowości, na dalszym miejscu znajduje się kształtowanie sprawności oraz – na końcu – przekazywanie wiadomości. Takie przedstawienie celów – jak się uważa – jest odpowiednie w warunkach edukacji krytyczno-kreatywnej” (Lewowicki, 2007b, s. 114).

Redaktorki księgi pamiątkowej w sposób przemyślany i zamierzony dobrały teksty ukazujące wartość twórczości naukowej i pedagogicznej Profesora Tadeusza Lewowickiego, jego sylwetkę Uczzonego, rzetelnie podchodzącego do organizacji, przebiegu badań oraz inicjatyw o charakterze naukowym i zestawili je logicznie w pierwszym dziale recenzowanego tomu pt. *Twórczość i działalność naukowa Tadeusza Lewowickiego – nowe odczytania i interpretacje*. Zapoznając się z treścią poszczególnych jedenastu opracowań, można dostrzec wspólny wątek – wszystkie one przypominają, akcentują zasługi, najważniejsze osiągnięcia Jubilata, choć w różnych obszarach działalności naukowej. Dział pierwszy recenzowanej książki otwierają cztery teksty skupiające uwagę Czytelnika na podkreśleniu wysiłku podejmowanego przez Mistrza na rzecz odsłaniania i prezentowania dyrektyw postępowania naukowego w gronie kolegów, współpracowników, doktorantów, studentów. Autor tekstu *Twórca i Mistrz Szkoły Pogranicza*, Lech Witkowski, uwzględniając dorobek akademicki Jubilata, nakreśla jego sylwetkę jako doświadczonego pedagoga kompletnego, czyli naprzemiennie badacza i działacza, organizatora i myśliciela (zdolnego do praktycznego zaangażowania i również do zdystansowania), który docenia historię, ale też działa dla współczesności, poszukując wsparcia dla inicjatyw (s. 58). Dodatkowo wskazuje, że ten pedagog jako Przyjazny Arystokrata Ducha (s. 63), wrażliwy na sytuację młodych badaczy, stał się ich przyjacielem, doradcą, koordynatorem, promując i stając się twórcą „szkoły edukacji międzykulturowej i badań pogranicza” (s. 60).

Poważne zaangażowanie badawcze Profesora Tadeusza Lewowickiego doceniają jego współpracownicy z ukraińskich ośrodków nauki – m.in. Naro-

dowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy w Kijowie, Kijowskiego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Borysa Hrinchenki. W tekście przygotowanym w języku angielskim Victor Ognevjuk i Svitlana Sysoieva przybliżają płaszczyzny i znaczenie naukowej współpracy polsko-ukraińskiej, w którą włączył się dostojny Jubilat. Szczególną sferą aktywnego współuczestnictwa stały się podejmowane polsko-ukraińskie projekty badawcze, skupiające naukowców i wykładowców uczelni wyższych w Warszawie, Krakowie, Radomiu, Kijowie, Lwowie, Żytomierzu, Chmielnickim, których wyniki miały ogromne znaczenie dla rozwoju edukacji, kształcenia nauczycieli, koncepcji i realizacji edukacji wielo- i międzykulturowej w Ukrainie. Otwarta postawa Profesora na naukową współpracę międzynarodową umożliwiła stworzenie przestrzeni do kooperacji, uwalniania kreatywności, wymiany doświadczeń członków współpracującej grupy oraz wzajemnego zrozumienia i partnerstwa podczas przekazywania i przyswajania wiedzy (Czerniawski, 2002, s. 18). W podobnej narracji jest utrzymany tekst *Mądrość, kultura naukowa i prognostyczność profesora zwyczajnego Tadeusza Lewowickiego*. Jego autorka, Nella Nyczkało, eksponuje dodatkowe wartościowe z punktu widzenia rozwoju edukacji i nauk pedagogicznych w Polsce i Ukrainie zakresy międzynarodowej współpracy naukowej podjętej z Jubilatem, zaliczając do nich promowanie i wdrażanie cyklicznych forów naukowych czy analizowanie naukoznawczych problemów pedagogiki na łamach międzynarodowych roczników naukowych. Na tle tych przedsięwzięć ukazuje kompetentne i dociekliwe podejście badawcze naukowca, który permanentnie zorientowany jest na dogłębne i obiektywne analizy aktualnych zagadnień w oparciu o interdyscyplinarność z właściwą sobie naukową intuicją oraz stawianiem na jakość tego, co nowe i obiecujące (ss. 86–87). Z takim obrazem Jubilata zgadza się również Alicja Anna Kotusiewicz, podejmująca z nim wieloletnie działania naukowe o charakterze zespołowym, która w swoim tekście z ogromnym przekonaniem wskazuje, że w obliczu naporu migrantów z różnych kultur i obszarów świata, realnych faktów bezradności na pograniczach bardzo trafne i uzasadnione okazały się wyniki badań podejmowanych przez Jubilata i zespół współpracowników oraz analizy teoretycznych podstaw i empirycznych uzasadnień wielu pojęć, jak np. różnica, wielokulturowość, transgresja, tolerancja, tożsamość, swój, obcy, inny.

W kolejnych sześciu tekstach przypisanych do działu rozpoczynającego recenzowaną księgę pamiątkową dominują przemyślenia i refleksje poszczególnych autorów na temat wyzwania i przemian rzeczywistości edukacyjnej oraz teorii i praktyki pedagogicznej w odniesieniu do poglądów, analiz i tez

naukowych Profesora Tadeusza Lewowickiego. Wasyl G. Kremień w artykule *Wyczuwając czas (z okazji jubileuszu Tadeusza Lewowickiego)* – wskazuje, iż nadal należy dbać o jakość edukacji umożliwiającej rozwijanie podmiotowości wszystkich zaangażowanych w nią aktorów i tworzącej warunki ich wielostronnego rozwoju, co wielokrotnie eksponował w publikacjach sam Jubilat, pisząc, że ma ona „sprzyjać rozwojowi, wspomagać procesy samo-realizacji, oferować światy wartości, wiedzę i sprawności pomagające w dokonywaniu wyborów dróg życiowych” (Lewowicki, 2007a, s. 136). Ta teza dotycząca wspierania wielostronnego rozwoju autonomicznej jednostki, której umożliwia się współuczestnictwo w zróżnicowanych formach edukacji wraz z zagwarantowaniem jej poczucia sprawczości i podmiotowości została poddana wnikliwym rozważaniom w artykule opracowanym przez Marka Rembierza, który rozwija pogląd o ontycznej prymarności istnienia jednostki oraz o roli relacji i więzi między jednostkami w stawianiu się społeczeństwa. Zainteresowanie się Profesora sprawami człowieka – w tym jego kondycją, kształtowaną dzięki temu, że właśnie jest wśród innych ludzi – nie umknęło uwadze Adeli Kożyczkowskiej, która w tekście *„Zrozumieć człowieka”: o pedagogicznym myśleniu Tadeusza Lewowickiego* podjęła próbę odkrycia, rozszyfrowania idei „człowieka” w myśli Jubilata. W konkluzjach wskazała, że człowiek „nie istnieje w myśleniu Profesora jako zamknięty projekt czy wizja czegoś doskonałego (...) jest tym, co nieustannie musi się wymykać wszelkim opisom tak politycznym, jak pedagogicznym i edukacyjnym (...), jest tym, co pedagogika (...) nieustannie musi poddawać badaniom/refleksji, (...) aby móc człowieka lepiej zrozumieć” (s. 106). Namysł na temat człowieka, odwołując się do dwóch życiorysów obywateli polskich pochodzenia żydowskiego, podjął Jerzy Nikitorowicz. W artykule *Świadomość granic i pograniczy w kreowaniu „sobości” kulturowej* eksponuje dramat bycia innym kulturowo, co ma związek z ciemną stroną człowieka, przejawiającą się w łatwym formułowaniu oskarżeń wobec innych, ich szybkiego wykluczania, stygmatyzowania. To w ujęciu autora wzmaga ciągłą potrzebę „namysłu nad tym, jakie działania edukacyjne winny być podjęte, aby pozwolić na świadome wybory w sytuacji styku i przenikania się kultur” (s. 118). Katarzyna Olbrycht przypomina w artykule, że podstawę edukacji stanowią konstruktywne relacje, w których budowaniu niezbędne jest zaufanie, obejmujące „przekonania dotyczące niepewnych, ale korzystnych dla nas przeszłych działań i zachowań innych ludzi oraz praktyczne wyrażanie tych przekonań poprzez działanie oparte na zawartych w tych przekonaniach oczekiwaniach” (s. 127). Autorka wskazuje, że doświadczenia czasu pandemii są szansą otwarcia się na podej-

mowanie ważnych społecznie programów edukacyjno-wychowawczych, na wprowadzenie zmian organizacyjnych i metodycznych, co koresponduje jej zdaniem z sytuacją i koniecznością wdrażania przemian w oświacie, przedstawionych w okresie transformacji ustrojowej w Polsce przełomu lat 80. i 90. XX wieku przez dostojnego Jubilata. Uwzględniając idee przemian oświatowych Profesora Tadeusza Lewowickiego, autorki kolejnego tekstu – Ewa Ogrodzka-Mazur, Anna Szafrąńska, Kinga Konieczny-Pizoń i Alicja Hruzd-Matuszczyk – skupiły się na analizie i interpretacji aktualnych przeobrażeń w funkcjonowaniu współczesnej szkoły, w tym szkoły polskojęzycznej prowadzonej poza granicami naszego kraju. Podkreśliły wielowymiarowość procesów przyczyniających się do (nie) przyjęcia zmian w szkole, które są potrzebne i oczekiwane.

Zamykające dział pierwszy opracowanie *Instytucjonalizacja idei Tadeusza Lewowickiego – od Społecznego Zespołu Badań Kultury i Oświaty Pogranicza do Centrum Badań Romskich*, przygotowane przez Barbarę Grabowską, Łukasza Kwadransa, Mariusza Korczyńskiego i Hristo Kyuchova, zawiera charakterystykę – pod kątem zróżnicowanej problematyki – zainicjowanych przez Profesora interdyscyplinarnych badań zespołowych wraz z uwzględnieniem perspektywy porównawczej, prowadzonych niejednokrotnie w ramach powołanych w tym celu organów. Tym samym zostaje podkreślona zdolność Jubilata do skupiania wokół siebie ludzi o podobnych poglądach naukowych, kreowania środowiska pedagogów międzykulturowych oraz tworzenia i rozwijania ośrodka badań naukowych (Ogrodzka-Mazur, 2012, s. 84).

Kolejne dwa działy księgi pamiątkowej są ściśle związane z głównymi obszarami zainteresowań badawczych dostojnego Jubilata: 1) pojmowaniem tożsamości pedagogiki, jej uprawianiem jako dyscypliny naukowej w sposób wielostronny (jako refleksji o wychowaniu, jako obszar wiedzy akademickiej i obszar praktyki), odczytywaniem jej kondycji; 2) konkretyzowaniem założeń i idei edukacji wielo- i międzykulturowej, rozwijaniem w Polsce pedagogiki międzykulturowej jako subdyscypliny pedagogicznej. Zarówno w drugiej części recenzowanego tomu pt. *Tożsamość i powinności pedagogiki*, jak i w trzecim, a zarazem ostatnim dziale, zatytułowanym *Pedagogika międzykulturowa – dotychczasowe doświadczenia, problemy i perspektywy* znalazły się indywidualne i zbiorowe rozprawy wybitnych przedstawicieli, reprezentujących różne dyscypliny i dziedziny naukowe. Wśród nich znaleźli się badacze podejmujący wspólne z Jubilatem projekty o charakterze naukowym, wymieniający spostrzeżenia i doświadczenia w ramach spotkań naukowych i zebrań, którzy w wyniku bezpośredniej kooperacji zyskali również przestrzeń do rozwoju osobistych

wizji, czerpania energii i motywacji do rozwoju własnego mistrzostwa (Nowosad, 2003, s. 89) oraz osoby doskonale zorientowane w dorobku naukowym Profesora, zainteresowane podejmowaniem konfrontacji w zakresie prezentowanych podejść, rozważań i dyskusji związanych z procesami i działaniami edukacyjnymi na wszystkich szczeblach.

Wczytując się w treść opracowań przypisanych do drugiego działu, można łatwo dokonać ich klasyfikacji na artykuły eksponujące:

- 1) Rozważania wokół pedagogiki i edukacji – ich autorzy wskazują, że niezaprzeczalną powinnością pedagogiki jest permanentna koncentracja na przebiegu, rezultatach procesów wychowawczych, edukacyjnych, na mechanizmach i czynnikach warunkujących te procesy, aby w sposób jak najbardziej optymalny stanowiły one wsparcie w rozwoju człowieka, uwzględniając jego potrzeby i potrzeby wspólnoty, w której żyje. Zbigniew Kwieciński w tekście pt. *Ku pedagogii pozytywnej* sygnalizuje, iż „wspólnym mianownikiem jest przewyciężenie egoizmu i refleksyjność, zdolność do krytycznego namysłu nad zachowaniem wobec innych, zwłaszcza w sytuacjach dylematów moralnych, oraz stała praktyka działania dla dobra wspólnego. Z takiego uniwersum etycznego wyłonić można uniwersalne zasady wychowania” (s. 182). Pomocne pod tym względem mogą okazać się „innowacje oddolne, budujące sieci kształcenia tak wirtualnej, jak realnej edukacji jednostek autonomicznych, a zarazem uspołecznionych, otwartych na ponowoczesny świat” (s. 185). Na duże znaczenie tworzących się i prężnie rozwijających sieci naukowych i edukacyjnych, funkcjonujących często w wolnym internetowym dostępie, zwraca uwagę Dariusz Kubinowski w artykule *Niekongres Pedagogiczny Online jako nowe ogniwo „czwartego sektora”*, charakteryzując pokrótce źródła, założenia i podejmowane działania wymienionej w tytule nieformalnej sieci przyjaciół edukacyjnych i naukowych. Zdaniem Jolanty Miluskiej – która przygotowała tekst pt. *Tożsamość pedagogiki – tożsamość w pedagogice* – „dla pedagoga, który rozumie wymagania współczesności i stara się o jak najlepszy, jeśli chodzi o przebieg i wynik, proces edukacji, ważne jest rozumienie efektów implementacji podstaw tożsamości indywidualnej i społecznej” (s. 189). Koncentracja na badaniach dotyczących tożsamości – według autorki – może jednocześnie przyczynić się do modyfikacji tożsamości pedagogiki jako dyscypliny. Agnieszka Cybal-Michalska, w anglojęzycznym opracowaniu, zwraca uwagę na wartość i osobliwość konstruowanej teoretycznej wiedzy o procesach kształcenia na gruncie pedagogiki,

która nie sprowadza się tylko do opisu i wyjaśniania zjawisk i procesów, ale jest ukierunkowana na antycypację zdarzeń, oddziaływanie na ich przebieg oraz ich praktyczne zastosowanie. Z kolei Wojciech Kojs głosi, że w problematyce dialogu (jego strukturach, funkcjach) – w ujęciu autora – zawiera się problematyka podmiotowości edukacji. Podmiot uczący się powinien mieć zapewniony swobodny dostęp do wiedzy aktualnej, obiektywnej, zgodnej ze stanem rzeczywistym, co wybrzmiało w tekście *Wybrane problemy prawa do nauki*, przygotowanym przez Krystynę Błęszyńską, w którym określono znaczenie tego prawa oraz wskazano najistotniejsze problemy i zagrożenia jego realizacji.

2) Sprawy edukacji szkolnej, w tym szkoły wyższej – w których autorzy zgodnie uważają, że edukacja ma respektować potrzeby zmieniającego się społeczeństwa oraz tworzących je poszczególnych jednostek, wobec tego:

- istotna jest modyfikacja w zakresie wychowania w szkole, czyli według Mirosława Józefa Szymańskiego szkoła w ramach swej funkcji społecznej „powinna być nośnikiem kapitału ludzkiego i kapitału społecznego, a także odgrywać znaczącą rolę w pomnażaniu obu rodzajów kapitału” (s. 242);
- potrzebne są przeobrażenia w zakresie organizacji edukacji szkolnej, co podkreśla Jolanta Szempruch w tekście *Szansa i wyzwania edukacyjne w zmieniającym się społeczeństwie a perspektywy pracy nauczyciela*, wskazując, że jednym z wielu istotnych wyzwań, stojących przed edukacją, jest aktualizowanie kompetencji nauczycieli, zwłaszcza w zakresie opanowania określonych dziedzin wiedzy, wiedzy o wychowankach, zdolności do tworzenia warunków sprzyjających nauce. Zenon Gajdzica w opracowaniu *Współpraca szkoły specjalnej i ogólnodostępnej jako szansa dla praktyki edukacji włączającej. Kilka uwag systematyzujących* wymienia niewystarczające kompetencje merytoryczne i metodyczne nauczycieli z placówek ogólnodostępnych do pracy z grupą zróżnicowaną i niski stopień ich gotowości do realizowania edukacji włączającej. Autor koncentruje się na charakterystyce współpracy szkoły specjalnej i ogólnodostępnej jako możliwym rozwiązaniu tej sytuacji;
- ciągłego namysłu wymaga dobór treści i metod kształcenia, pomocy naukowych w ramach organizowania procesu studiowania, na co zwraca uwagę Bogusław Śliwerski w tekście *Paradygmaty dydaktyki a kształcenie studentów*, postulując rozwój dydaktyki poprzez realiza-

cję badań i doskonalenie kadry uniwersyteckiej w celu przypomnienia jej o tym, że „prowadząc zajęcia metodami aktywizującymi nauczyciele mogą odkryć u swoich studentów »miejsca zakotwiczenia« na nową wiedzę, a i oni mają szansę na poznanie świata nauki przez dochodzenie do prawidłowości, aktywne, eksperymentalne, symulacyjne ich odkrywanie i wyciąganie wniosków teoretycznych” (s. 283).

- 3) Zagadnienia podejmowane w obrębie subdyscyplin pedagogicznych – m.in. Ewa Syrek omawia przedmiot zainteresowań poznawczo-badawczych współczesnej pedagogiki zdrowia, prezentując wraz z uzasadnieniem najważniejsze jej zadania/powinności. Z kolei Agata Cudowska podjęła próbę przedstawienia różnorodności i wielości narracji twórczości oraz twórczego nauczania oraz nauczania twórczości w polskiej pedagogice i formułowania się nowej subdyscypliny pedagogicznej w tym obszarze. Pozostałe autorki skupiły się w swych rozważaniach na edukacji przez sztukę. Zdaniem Urszuli Szuszcik „umiejętność wartościowania przez wychowanka w oparciu o sztukę, jej percepcję i jej przeżywanie, również przez aktywność twórczą wyposaża go w uniwersalne wartości życiowe” (s. 317). Teresa Wilk eksponuje wartość działań wychowawczych podejmowanych w różnych środowiskach wychowawczych, ale wówczas, gdy są one realizowane świadomie i odpowiedzialnie z wykorzystaniem „dorobku, dziedzictwa narodowego i powszechnego w zakresie sztuki, która – jak wskazuje historia poszczególnych dziedzin: literatury, muzyki, teatru, malarstwa, filmu – przez prezentowane treści doskonale wpisuje się w kształtowanie rozwoju społecznego, w tym młodego pokolenia” (s. 322).

Ostatni dział recenzowanego tomu otwierają artykuły przybliżające wątki historyczne, związane z kulturą regionu, z poznaniem własnego świata zakorzenienia. W opracowaniu *Tu byli arianie – zapomniane wielokulturowe dziedzictwo polskiej wsi* Halina Rusek dokonuje analizy dziejów arian, jednego z najbardziej postępowych ruchów protestanckich, wskazując, iż konieczne jest w drodze pogłębionych badań „wydobycie z przeszłości ariańskich wątków i potraktowanie ich jako integralnego elementu polskiego dziedzictwa kulturowego” (s. 353). Idzi Panic, na tle sytuacji społeczno-politycznej i demograficznej, przedstawia działania podejmowane przez działaczy oświatowych ze Śląska Cieszyńskiego w końcu XVIII i pierwszej połowie XIX wieku na rzecz wprowadzenia do szkół elementarnych języka polskiego.

W tej części książki pamiątkowej wiele tekstów tematycznie jest skoncentrowanych na kategorii tożsamości, na jej określonych wymiarach. Ukazując

patriotyzm jako postawę szlachetną odnoszącą się do umiłowania ziemi ojczystej, która ewaluowała na przestrzeni dziejów narodowych, prezentując wybrane formy patriotyzmu, Zenon Jasiński podkreśla, że patriotyzm skupisk polonijnych jest czynnikiem podtrzymującym tożsamość narodową, w przeciwieństwie do patriotyzmu państwowego. Dalej w artykule *Tożsamość rodzinna a genealogia. Perspektywa pedagogiczna* Mirosław Sobecki akcentuje tożsamość rodzinną jako efekt świadomego wysiłku człowieka związanego z jego aktywnym poszukiwaniem zakorzenienia, któremu mogą towarzyszyć rodzice, dziadkowie, ale ważna pod tym względem jest też pamięć genealogiczna. „Poszukiwanie własnych korzeni niewątpliwie uzupełnia obraz Ja kształtowany przez jednostkę w trakcie życia. W tym kontekście można go wpisać w katalog zachowań o charakterze tożsamościowym” (s. 381), określony w Teorii Zachowań Tożsamościowych Profesora Tadeusza Lewowickiego. Teoria Profesora Tadeusza Lewowickiego – podkreślają Jolanta Suchodolska, Alina Szczurek-Boruta, Katarzyna Jas i Sylwia Ryszawy – doskonale nadaje się do zastosowania podczas projektowania badań wśród wielokulturowej społeczności Pogranicza oraz w kontekście badań nad procesem kształtowania się tożsamości jako zadania rozwojowego w okresie adolescencji. Tekst Anieli Różańskiej, Gabrieli Piechaczek-Ogierman i Urszuli Klajmon-Lech przybliża kategorię otwartej tożsamości religijnej, która rozwija się poprzez traktowanie tożsamości Innych religii jako dopełniającego, wzbogacającego źródła, a także dzięki twórczej pracy młodego człowieka nad sobą, w wyniku której ma miejsce adaptacja zastanych poglądów, tradycji religijnych oraz kształtowanie „własnego dobrostanu życiowego w wymiarze duchowym, jak też rozumienia otaczającej rzeczywistości przez pryzmat osobistego doświadczenia wiary” (s. 411). Dorota Misiejuk w opracowaniu *Pogranicze kulturowe w kontekście potrzeb edukacyjnych. Praktyki edukacyjne pogranicza* podkreśla, że stykanie się z wielością różnorodnych form kulturowych, doświadczenie ich jest znaczące w kształtowaniu postaw podmiotu wówczas, gdy jest przez niego rozumiane jako racjonalne, czyli celem jest kształtowanie rozumu transwersalnego. Wątek ukazujący związek między współczesnymi działaniami edukacyjnymi a zjawiskami i procesami tożsamościowymi został również wyeksponowany przez Dariusza Wojakowskiego w tekście *Edukacja a epoka post-tożsamości*. Autor kreśli zadania edukacji, wskazując, że powinna ona oswajać z coraz to bardziej powszechną różnicą, jak i zmianą, dokonującą się w ramach rozszerzonej teraźniejszości czasu momentalnego, który jest „doświadczany za pomocą nowych mediów (...) Mamy tu do czynienia ze sprzężeniem zwrotnym

pomiędzy środowiskiem (media elektroniczne) a świadomością (sposobem spostrzegania świata), (...) to media (...) są wykorzystywane przez jednostki do budowania nowego sposobu bycia” (s. 447). dopełnieniem tych rozważań jest artykuł Sylwii Jaskuły-Korporowicz i Leszka Korporowicza pt. *Relacje i edukacja międzykulturowa w nowej przestrzeni komunikowania*, w którym czytamy, że „współczesna cywilizacja medialna jest jednym z takich czynników, który w sposób zaskakująco szybki i wielostronny wkomponowała ją (edukację międzykulturową – B. Ch.-S.) w nową przestrzeń komunikowania” (s. 431). Media mają przewagę transmisji nowych aksjologicznych wartości do młodego pokolenia, co sygnalizują Ludmiła Khoruzha i Maria Marta Urlińska w tekście *Wartości regulujące życie społeczne studiującej młodzieży w Ukrainie – komunikat z polsko-ukraińskich badań*, gdzie przedstawiają wyniki podjętych badań, mających na celu poznanie ukraińskiej młodzieży studiującej, a zwłaszcza uchwycenie wartości i norm życia społecznego, istotnych dla niej osobiście, a także dostrzeganych przez nią w otoczeniu społecznym.

W pozostałych tekstach bloku tematycznego dotyczącego pedagogiki i edukacji międzykulturowej czytelnik otrzymuje wskazówki, sugestie, propozycje od poszczególnych autorów warte namysłu i uwzględnienia, zastosowania w tym obszarze. Stefan Michał Kwiatkowski zwraca uwagę na znaczenie zawodowe, gospodarcze i społeczne międzypokoleniowego oraz międzykulturowego transferu wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, podkreślając, iż warunkiem efektywnego transferu kapitału edukacyjnego jest postawa otwartości i pozytywnego nastawienia do szeroko rozumianej inności, którą należy kształtować etapowo (s. 421). Na ustawiczną potrzebę edukacji dzieci i młodzieży pod kątem empatii i chęci podejmowania dialogu z Innymi wskazuje też Hanna Mamzer, gdyż to może uchronić przed stawianiem murów zarówno tych fizycznych, namacalnych, jak i w ujęciu psychologicznym (niewidocznych), które związane są z kategoryzacją, z krytycznie ocenianym procesem stereotypizacji. W poznaniu Innego – zdaniem Przemysława Pawła Grzybowskiego, który przygotował tekst *Na pograniczu pedagogiki międzykulturowej i gelotologii. Kultura śmiechu jako czynnik edukacji międzykulturowej* – przydatnym środkiem dydaktycznym mogą być elementy kultury śmiechu, czyli dowcipy etniczne i przykłady dzieł sztuki komicznej wywodzące się z innych kultur, pomagające łagodzić towarzyszące różnicowaniu niepokoje, konflikty. Z kolei Maria Czerepaniak-Walczak w artykule pt. *Co w III dekadzie XXI wieku oznacza międzykulturowość. Namysł pierwszy (nad oikofobią i ksenofobią w procesie emancypowania się w relacjach międzykul-*

turowych) wskazuje, iż w wielu relacjach z Innymi, z innym kręgiem kulturowym, jego wartościami, to właśnie autonomia (jako podstawa równości i konstytutywny atrybut emancypacji) stanowi warunek podjęcia decyzji o wejściu w relacje z nim. „Oznacza to, że spotkanie innej kultury może być źródłem wyboru, u podstawy którego jest zainteresowanie poznawcze i nastawienie emocjonalne” (s. 482).

Redaktorki recenzowanej monografii zadbały o zachowanie struktury charakterystycznej dla książki pamiątkowej, czego wyrazem jest zamieszczenie po słowie wprowadzającym wszystkich nadesłanych i złożonych na ręce Jubilata listów gratulacyjnych przez długoletnich współpracowników, przyjaciół oraz przedstawicieli władz rektorskich, dziekańskich, reprezentujących znamienite ośrodki nauki w Polsce i w Ukrainie.

Na zaakcentowanie zasługują jeszcze dodatkowe detale podkreślające unikatowość tej publikacji. Otóż czytelnik może poznać aktualne podejście Profesora Tadeusza Lewowickiego do zmian wprowadzonych w szkolnictwie wyższym, jego stanowisko w kwestii problematyki badawczej, którą warto podejmować i rozwijać, czy na temat powinności w zakresie edukacji międzykulturowej i zadań stojących przed Stowarzyszeniem Wspierania Edukacji Międzykulturowej. Szczegółowo te wątki zostały zaprezentowane w zapisie rozmowy, którą przeprowadziły Barbara Grabowska i Jolanta Suchodolska z dostojnym Jubilatem po upływie dziecięciu lat od poprzedniego wywiadu zatytułowanego *Wędrowka drogą naukową trwa...* (2012). Publikację zamyka bibliografia osobowa, zawierająca dorobek naukowy Jubilata za lata 1970–2022 oraz suplement, w którym zawarto fotorelację z uroczystości promocji do tytułu doktora *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego Profesora Tadeusza Lewowickiego, mającej miejsce w czerwcu 2019 roku w Cieszynie. Uwzględniony przez redaktorki dodatkowy materiał sprawia, że recenzowana publikacja obejmuje 639 stron, co jeszcze bardziej skłania do jej zarekomendowania, gdyż w zawartych opracowaniach zaprezentowane zostało szerokie spektrum tematów i zadbano o wysoki poziom rozważań teoretycznych i spełnienie metodologicznych wymogów. Ponadto publikacja pozostawia czytelnikowi dowolność w wyborze bloku tematycznego, konkretnego artykułu, z którego zawartością chce się zapoznać, w zależności od jego bieżących potrzeb, zainteresowań badawczych czy chęci zaspokojenia ciekawości poznawczej (możliwe, że rozbudzonej treściami zawartymi w niniejszej recenzji).

Bibliografia

- Czerniawski, H. 2002. *Współdziałanie potrzebą czasu*. Lublin: Wydawnictwo „Norbertinum”.
- Grabowska, B. i Suchodolska, J. 2012. Wędrowka drogą naukową trwa... – z Profesorem Tadeuszem Lewowickim rozmawiają Barbara Grabowska i Jolanta Suchodolska. W: Szczurek-Boruta, A. i Ogrodzka-Mazur, E. red. *Poza paradygmaty. Pedagogika międzykulturowa. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Lewowickiemu. Tom 2*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 47–63.
- Kamińska, M. 2019. *Współpraca i uczenie się nauczycieli. W kulturze organizacyjnej szkoły. Studium teoretyczno-empiryczne*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Lewowicki, T. 2007a. *O tożsamości, kondycji i powinnościach pedagogiki*. Warszawa-Radom: Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy.
- Lewowicki, T. 2007b. *Problemy kształcenia i pracy nauczycieli*. Warszawa-Radom: Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy.
- Lewowicki, T. 2013. Edukacja wobec odwiecznych i współczesnych problemów świata – konteksty i wyzwania edukacji międzykulturowej. *Edukacja Międzykulturowa*. 2, ss. 19–37.
- Nowosad, I. 2003. *Perspektywy rozwoju szkoły. Szkice z teorii szkoły*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Nowosad, I. i Żelichowska, K. 2001. Nauczyciel jako promotor zmiany. W: Nowosad, I. red. *Nauczyciele i rodzice. Współpraca w wychowaniu*. Zielona Góra: Wydawnictwo Szkoły Nauk Humanistycznych i Społecznych Uniwersytetu Zielonogórskiego, ss. 261–266.
- Ogrodzka-Mazur, E. 2012. Autorytet uczonego a kreowanie środowiska pedagogów międzykulturowych. W: Szczurek-Boruta, A. i Ogrodzka-Mazur, E. red. *Poza paradygmaty. Pedagogika międzykulturowa. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Lewowickiemu. Tom 2*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 64–90.